

Únor 1948 a perzekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí

IVANA KOUTSKÁ

Shromažďování, zpracovávání informací a jejich politické uplatnění je součástí profesionální činnosti každého diplomata.

Českoslovenští diplomaté, odchovaní prvorepublikovou politickou kulturou, proto pro komunistický režim představovali značné nebezpečí.

Řada z nich navíc prokázala své demokratické přesvědčení již za okupace, kdy se zapojili do protinacistického domácího i zahraničního odboje.

Bylo více než jasné, že tito lidé se nestanou po únorovém převratu poslušnými vazaly Moskvy – a proto bylo nutné vůči nim tvrdě zakročit.

Studium dějin personální a organizační struktury úřadu ministerstva zahraničních věcí v sobě zahrnuje aspekty, které při obvyklém zpracování dějin diplomacie zaniknou. Vývoj ministerstva zahraničních věcí jako instituce, ale i její personální struktura souvisí jak s politikou zahraniční, tak i s politikou vnitřní, hospodářskou, kulturní a v našich podmínkách i s dějinami odboje. Vznik personální struktury ministerstva je úzce spjat s prvním československým zahraničním odbojem. Legionáři, kteří se v zahraničí starali o potřeby vojska, vyjednávali diplomatickou cestou podmínky uznání československé zahraniční armády. Politici, kteří bojovali s Tomášem Garriguem Masarykem v diplomatických kruzích o získání samostatnosti, a ti, kteří se s dr. Edvardem Benešem zúčastnili jednání o poválečném uspořádání Evropy na mírové kon-

ferenci v Paříži, vstoupili posléze do služeb nově vznikající zahraniční služby (Václav Girs, Prokop Maxa, Václav Rejholec, Bohdan Štrér, Zdeněk Fierlinger, Jan Šeba a další). Tato elitní skupina vytvořila spolu s představiteli domácího protihabsburského odboje (Jan Hájek, Ferdinand Veverka, Vladimír Slavík a další) základ personální struktury ministerstva zahraničních věcí nové republiky, který přetrval fakticky až do roku 1948. Legionáři netvořili pouze vrstvu vysokých konceptních úředníků zahraniční služby, najdeme je ve všech hodnostních třídách od vyslanců až po zřízence a pomocný personál. Zahraniční služba byla veřejností i politiky chápána jako elitní postavení, v jejích řadách najdeme blízké příbuzné vysokých státních úředníků, jako byli Jan Masaryk, Bohuš Beneš, Vojta Beneš, Jaroslav Lípa. (To pokračovalo i za komunistického reži-

mu, kdy do diplomacie nastoupila celá řada příbuzných komunistických funkcionářů – za všechny jmenujme kupříkladu dceru Klementa Gottwalda Martu Čepičkovou, zetě Antonína Zápotockého Oldřicha Kaisra, bratra Rudolfa Slánského Richarda či syna ministra Kopeckého Ivana). Tato výjimečnost však znamenala i elitní postih zmíněné vrstvy úředníků v krizových situacích. Pro ministerstvo jako instituci znamenaly změny režimu de facto jeho zrušení a znovuvytvoření – ať již to bylo za druhé světové války (londýnské ministerstvo zahraničních věcí), nebo po komunistickém převratu v únoru 1948.

LÉTA 1945–1948

Zaměstnanci zahraniční služby díky profesionálním znalostem zaujímali specifické postavení i v protinacistickém odboji – využívali nejen svých styků se zahrani-

čím, ale i s cizími diplomaty, vládními úředníky, průmyslníky, vojáky či novináři. Díky převedení k různým protektorátním ministerstvům měli přístup k důvěrným informacím a zároveň i možnosti předávat je dál. Pomáhali udržovat spojení s exilem a především s československou vládou v Londýně. Největší podíl na odbojové činnosti však spočíval v samotné zahraniční akci. Diplomaty, kteří po 15. březnu 1939 zůstali v cizině, vytvořili základ londýnského exilového státního zřízení a ministerstva zahraničních věcí.

Poválečná obnova Československa patřila k úspěchům československé diplomacie, která byla velkou oporou Edvarda Beneše v jeho boji za odčinění Mnichova a v potvrzení integrity republiky v předmnichovských hranicích. Svou strukturou navazovalo poválečné ministerstvo na předmnichovské uspořádání. Oproti stavu z roku 1938 byl nově zřízen úřad státního tajemníka na ministerstvu zahraničních věcí, kterým byl pověřen dr. Vladimír Clementis, a generální sekretariát, vedený dr. Arnoštem Heidrichem. Ministrem zahraničních věcí byl zcela samozřejmě jmenován Jan Masaryk. V důsledku změn zakotvených v Košickém vládním programu byla při prezidiu ministerstva zřízena zaměstnanecská (závodní) rada, která spolurozhodovala o personálních otázkách, a dále byl též zřízen Koordinační výbor zástupců politických organizací a stran Národní fronty.

Po osvobození byli do zahraniční služby povoláni úředníci, kteří byli po Mnichovu a za protektorátu z politických důvodů z ministerstva odstraněni, reaktivováni byli též zaměstnanci, jejichž návrat vyžadoval zájem služby. Při-

jímání byli zaměstnanci londýnského MZV i lidé noví, převážně z řad účastníků domácího odboje a zahraničního vojska (například přidělenci k vojenským misím). Z rozhodnutí košické vlády bylo Slováckům vyhrazeno 30 procent pracovních míst ve všech platových třídách.

Sporné retribuční případy řešily čistné komise, zřízené dekretem prezidenta republiky. Vyšetřovací komise se zabývala případy předání zastupitelských úřadů Němcům po 15. březnu 1939, při Koordinačním výboru zástupců politických organizací stran Národní fronty byla na podzim 1946 zřízena zvláštní čistná komise, která prověřovala nejen národní a státní bezúhonnost, ale i politickou spolehlivost všech zaměstnanců.

Kontinuita s předválečným ministerstvem znamenala i návrat k dodržování pravidel služební pragmatiky ve věcech jmenování úředníků do platových tříd. Služební zařazení úředníků se nadále řídilo vládním nařízením 103/27 Sb. a vládním nařízením 132/31 Sb., které předepisovaly dobu praxe v úřadě, vzdělání, předchozí praxi, zkoušky přijímací a doplňovací.

Účast v odboji, nesporné zásluhy československé diplomacie při obnově republiky a pokračování chodu úřadu dle předválečných zákonů a nařízení umožnily v letech 1945–1948 zachovat základ personální struktury ministerstva z první republiky a ubránit jej před bolševizací, ačkoliv se o to komunisté všemožně snažili:

Po linii odborové byla na ministerstvu utvořena jednotná organizace, podřízená Ústřední radě odborů,¹ namísto tří dřívějších organizací (Spolek konceptních úředníků MZV, Spolek kancelářských úředníků MZV a Spo-

lek podúředníků a zřízenců MZV). K 1. červnu 1946 byl přednosta osobního oddělení Bohumír Tomsa nahrazen komunistou dr. Karlem Mikulášem – ten se však stranickými direktivami odmítl řídit a krátce po únoru 1948 byl z ministerstva odstraněn. Retribuční řízení, které mělo posloužit k výrazné změně personální struktury ministerstva, však komunisty plánovanou změnu nepřineslo, jak je zřejmé ze zachovaných archivních materiálů, vzniklých z činnosti čistných komisí. Zaměstnanci zastupitelských úřadů byli již od roku 1945 pod kontrolou zpravodajského odboru ministerstva vnitra. Hlášení o tom, jak se ten který diplomat chová, s kým se stýká a zvláště zda preferuje vztahy se sovětskými zastupitelskými úřady, zasílali přímo soudruhu Clementisovi dr. Jiří Wehle a dr. Zdeněk Toman.

Stranickou organizaci KSČ na ministerstvu zahraničí založil v roce 1945 Vavro Hajdů. V době únoro- vého puče měla 60–70 členů. Vedle nich připravovali podmínky pro převzetí moci komunisty též tajní členové KSČ z řad zaměstnanců ministerstva, jako byli Karel Dufek či Oldřich Chýle. Infiltraci komunistů do úřadu usnadnilo také již výše zmiňované rozhodnutí košické vlády o třicetiprocentním zastoupení Slováků ve státní správě. K 1. lednu 1948 mělo ministerstvo zahraničních věcí celkem 1256 zaměstnanců, z toho 602 působilo v zahraniční službě již k 31. prosinci 1938.

ÚNOR 1948

Dne 25. února 1948 byli všichni zaměstnanci shromážděni ve velkém sále Černínského paláce, aby zcela konsternováni vyslechli provolání o *vítězství pracujících lidu*. Únorový puč fakticky zname-

¹) Přípravný výbor této odborové organizace tvořili dr. Ševčík, dr. Pavlásek, Falber, Panocha, Hradecký, Nosek, Štěpánek, Šticha, Rada, Fikrle, Břehovská, Reptiš. *Archiv ministerstva zahraničních věcí* (dále jen AMZV), f. Kádrový odbor (dále jen KA), k. 26.

Kolegové a kolegyně, předkládáme Vám provolání Akčního výboru Nové národní fronty na ministerstvu zahraničních věcí, který se právě ustavil a jehož členy jsou příslušníci všech politických stran a celonárodních organizací, jakož i zástupcové kolegů a kolegyně politicky neorganizovaných.

Za napjaté mezinárodní situace, která se bezprostředně dotýká osudu našeho národa a celého státu, došlo i k těžké krizi vnitropolitické. Pod nicotnými záminkami vystoupili ministři tří stran z vlády Národní fronty a rozvratně živly se pokoušejí přenést přechodný rozkol ve vládě i mezi lid. Žádný poctivý Čech a Slovák nemůže však připustit, aby jednota národa, bezpečnost státu a další klidný politický a hospodářský vývoj naší republiky byly svévolně ohrožovány. Národní fronta trvá dál, protože je záležitostí veškerého lidu a je pod vedením Klementa Gottwalda pevně odhodlána splnit košický program, uchránit vymoženosti národní revoluce a jíti dále vpřed cestou socialismu. Přijímajíc proto za svou výzvu Ústřední Rady Odborů tvoříme v ministerstvu zahraničních věcí AKČNÍ VÝBOR. Vyzýváme všechny kolegy a kolegyně bez rozdílu politické příslušnosti k upřímné spolupráci. Semkněme se znovu pevně tak, abychom byli jednotni jako v odboji, pomozme provést v našem ministerstvu očistu od těch, kteří se za války zpronevěřili svému poslání a mezi naše řady nepatří, a staňme se všichni strážci nové, silné a jednotné Národní fronty. Ať žije jednota veškerého pracujícího lidu. Ať žije demokratická Československá republika. Ať žije naše nerozbitné spolenectví se Sovětským svazem a ostatními slovanskými státy. V Praze dne 23. února 1948.

Za Akční výbor Nové národní fronty v MZV: dr. Ota Dvouletý – předseda skupiny ROH, Alexius Brož – předseda závodní rady, dr. Václav Vávra, dr. Rudolf Lipský, Frant. Klubíčko, Vlastimil Albrecht, dr. Jaroslav Kraus – šéf presidia, dr. Adolf Plachý, dr. Prokop Vavřínek, Josef Váňa, Evžen Korunka, dr. Ctibor Růžička, ing. Vlastimil Borek – předseda AV NF, dr. Oldřich Chýle – místopředseda AV NF, dr. Rudolf Bystrický, František Vítků, dr. Gertruda Sekaninová, Alois Hofman, František Vohralík.²

nal přeměnu ministerstva podle sovětského vzoru. Při absenci samostatné zahraniční politiky čekaly zahraniční službu nové úkoly. Autoři, zabývající se dějinami sovětských tajných služeb a jejich sateelitů, celkem shodně charakterizují roli ministerstva zahraničních věcí v zakladatelském období komunismu takto: *V prvním období, od roku 1948, přibližně od sokolského sletu, do roku 1953 bylo érou hrubé syste-*

matické sovětizace s vnějšími znaky koloniálního systému (hraní sovětské hymny, vypěšování sovětské vlajky) – ale s důrazem na sovětizaci center moci jako MV, MNO, aparát ÚV KSČ a jednotlivých ministerstev. Větší pozornosti MGB³ se v tomto období dostávalo zejména ministerstvu zahraničních věcí. To byl motiv akce J[an] M[asaryk]. Uplynuly jen tři roky od konce války. Vojenský konflikt nehrozil, vnitřní situace byla do-

konale kontrolována. Zbývalo rozšířit vliv v zahraniční politice, dosadit na místa ministrů a vyslanců novou sestavu, kde každý bude využit jako „agent of influence“ (vlivový agent – pozn. aut.).⁴

Začalo být budováno těsné sepeření s československou rozvědkou. Podle vyjádření jejího velitele Oskara Valeše se po sovětském vzoru měla soustředit hlavně na odhalování zákulisní činnosti vlády v té které zemi a za tím účelem se mají zastupitelské úřady skládat ze 70–80 % z pracovníků rozvědky a i další reprezentanti státu mají být rozvědkáři. Historik Karel Kaplan k tomu dodává: *S příchodem asi deseti poradců se také upevnila její závislost na rozvědce sovětské, a to do takového stupně, že poradci projednávali záležitosti československých zahraničních agentů v moskevské centrále a fakticky rozhodovali o jejich využití.⁵ O úzkém spojení ministerstva zahraničních věcí s rozvědkou snad nejvíce vypovídá fakt, že bylo jediným úřadem toho druhu, který ani v nejužším stalinistickém období sovětské poradce nepotřeboval. Nejprve bylo ovšem nutné zbavit se těch lidí, kteří příliš velké nadšení pro spojení diplomacie s komunistickou rozvědkou neprojevovali.*

Dne 10. března 1948 o 6.35 hod. bylo telefonicky sděleno hlídkou SNB v Černínském paláci v Praze IV, vr[chním] str[ázmistrem] Jindráčkem Emanuelem, na stanici SNB 11 v Praze IV. Hradčany, že krátce předtím, asi o 6.25 hod., byl topičem

²⁾ AMZV, f. KA 1945–1954, k. 17. Z podepsaných nekomunistů: Alexius Brož (zemřel r. 1952), dr. Václav Vávra (zemřel r. 1951 jako čs. vyslanec v Íránu), Vlastimil Albrecht (vězněn), dr. Jaroslav Kraus (dán r. 1949 na dovolenou s čekatelným, později vězněn), dr. Ota Dvouletý (čekatelně r. 1949), Evžen Korunka (převeden r. 1951 do Státního úřadu pro tělovýchovu a sport), dr. Ctibor Růžička (převeden r. 1949 na ministerstvo pro sjednocení zákonů), dr. Adolf Plachý (r. 1949 odešel do exilu), dr. Prokop Vavřínek (odsouzen, pracovní poměr ukončen 1950), Josef Váňa (převeden 1950 k Místnímu národnímu výboru Kbely), dr. Rudolf Lipský (r. 1953 v činné službě), František Klubíčko (r. 1953 v činné službě). Komunisté: Alois Hofman (penze od r. 1952), František Vítků (r. 1953 v činné službě), ing. Vlastimil Borek (zemřel v činné službě r. 1952), dr. Oldřich Chýle (r. 1953 v činné službě), dr. Gertruda Sekaninová (r. 1953 v činné službě), František Vohralík (r. 1953 v činné službě) a dr. Rudolf Bystrický (r. 1951 převeden na ministerstvo spravedlnosti).

³⁾ Ministerstvo gosudarstvennoj bezopastnosti (ministerstvo národní bezpečnosti) – tehdejší sovětský orgán Státní bezpečnosti, pod něhož spadala též politická zahraniční rozvědka.

⁴⁾ AUGUST, František: *Ve znamení temna*. Votobia, Praha 2001, s. 226.

⁵⁾ KAPLAN, Karel: *Sovětské poradci v Československu 1949–1956*. ÚSD, Praha 1993, s. 39–40.

v Černínském paláci Pomezným Janem a topičem Janem Merxbauerem nalezen pod okny ve dvoře paláce ministr zahraničí dr. Jan Masaryk, který byl jen v nočním prádle („pyžama“) a nejevil žádné známky života.⁶ Dosud neobjasněná smrt syna zakladatele Československé republiky symbolizovala konec demokracie, byť křehké, a dokazovala, že není obrany proti zlovlí nastoleného režimu, který se nezastaví před ničím. Nevysvětlené rozpory ve výsledcích vyšetřování se staly podkladem ke vzniku fám a legend, které mnohdy záměrně důležitá fakta zamlžovaly. Komunistická propaganda přitom znala od první chvíle příčinu smrti a jiné řešení než sebevraždu nepřipouštěla. Okolnosti smrti Jana Masaryka se tak staly jedním z prvních tabu komunistického režimu, které bylo krátce přerušeno v obnoveném vyšetřování v roce 1968. Z pohledu vnitřní přeměny ministerstva zahraničních věcí v poslušného vazala sovětských tajných služeb se otevřená a senzitivní osobnost Jana Masaryka jeví pro tyto účely jako naprosto nepřija-

tebná a nastupujícímu paranoidnímu stalinskému režimu velmi nebezpečná. Navíc se jednalo o politika uznávaného demokratickým světem, ke kterému měl Jan Masaryk z dob svého předchozího působení mnoho profesionálních a přátelských vazeb.

Řízení ministerstva jako instituce bylo od roku 1945 v rukou státního tajemníka a generálního sekretáře. Po únoru 1948 však veškeré pravomoci, zvláště pak rozhodování o personálních změnách, přešly na stranické orgány a dr. Vladimíra Clementise. Jan Masaryk musel jejich rozhodnutí schvalovat. Vyšetřování v roce 1968 uvádí jako jeden z důvodů pro spáchání sebevraždy, že byl Masaryk po únoru nucen souhlasit s propuštěním řady svých blízkých spolupracovníků a přátel či příbuzných. K 10. březnu 1948, tedy ke dni úmrtí Jana Masaryka, bylo v rámci „očisty“, proklamované akčním výborem NE, odstraněno ze služby ministerstva 90 zaměstnanců, 18 jich rezignovalo v zahraničí (viz rámeček). Tento seznam, který marně hledali vyšetřovatelé smrti

Zásadní roli v přeměně ministerstva zahraničních věcí ve fliidlku komunistické rozvědky sehrál slovenský básník a novinář Vladimír Clementis, který na ministerstvu působil již od roku 1945 jako státní tajemník. Zdroj: AMZV

Jana Masaryka v roce 1948 i 1968, byl nedávno nalezen a je zde publikován poprvé.⁷

Přeměna zahraničního ministerstva na rezidenturu sovětské zpravodajské služby nebyla realizovatelná s dosavadním personálem, který byl z profesionálního hlediska srovnatelný se západoevropskými diplomatickými službami. Tuto změnu provedli členové komunistické organizace na MZV v čele s Vlado Clementisem, který byl 10. března 1948 jmenován po zemřelém Janu Masarykovi ministrem zahraničí. Předsedou stranické organizace KSČ na ministerstvu zahraničí byl v únoru 1948 Vlastimil Borek, funkci místopředsedů vykonávali Oldřich Chýle a František Vítků.

Změny byly doprovázeny též zápasem o moc i uvnitř samotné stranické organizace, kde kupříkladu Vladimír Clementis s Vavrem Hajdů a Karlem Dufkem bojovali proti Vlastimilu Borkovi, Františkovi Vítků a Oldřichovi Chýlemu.

Smrtí Jana Masaryka na dvoře Černínského paláce se symbolicky uzavřela celá jedna kapitola dějin československé diplomacie. Zdroj: NA

⁶ Národní archiv (dále jen NA), f. Generální prokuratura, II/3 Vg 5/68; původní spis Sboru národní bezpečnosti č. 91, s. 1.

⁷ AMZV, f. KA, k. 27.

Seznam zaměstnanců odstraněných ze služby v rámci očisty (podle stavu k 10. březnu 1948). Ústředí: Na dovolenou s čekatelným, s případným propuštěním ze státních služeb: dr. Ivo Ducháček, dr. Fedor Hodža, ing. Václav Paleček, dr. Julius Mičko, dr. Jan Garaj, ing. Albert Mamatey, Vladimír Nosek, ing. Zdenko Denk, dr. Jaroslav Gardavský, dr. Pavel Stránský, dr. Vladimír Kučera, dr. Antonín Poláček. Na dovolenou s čekatelným s návrhem na případné přemístění k jiným úřadům: dr. Karel Mikuláš, dr. František Slonek, František Bommer, dr. Jan Marhan, Josef Nový, ing. Otakar Vojtíšek, dr. Josef Stome, Vladimír Vaněk, Jana Brdičková, Hubert Haushofer, dr. Jaromír Kopecký, Alexej Steigerhof, dr. Josef Dobrovolný, dr. Jiří Valek, Otakar Ort, Augustin Merta, Imrich Pariči, dr. Karel Wendl, dr. Bohumír Tomsa, PhDr. Adolf Solanský, dr. Michael Hanák, dr. Vladimír Víšek, Karla Prokešová, ing. Alexandr Poneš, Karel Žalud. Na dovolenou s čekatelným s návrhem na penzionování: dr. Karel Červenka, Jaroslav Císař, dr. Václav Rejholec, dr. František Havlíček, dr. František Pavlásek, Josef Kadlec, dr. Ladislav Novák, dr. Bohuslav Hub, Karel Vinklárek, dr. Václav Kresta, dr. Zdeněk Formánek, dr. Vladimír Tlusták, Josef Košek, ing. František Pospíšil, dr. Jaroslav Machač, Prokop Maxa, dr. Josef Palivec, Jaroslav Lípa. Smluvní zaměstnanci propuštěni: Alois Markvart, Josef Josten, dr. Vavřínek Škarba, Lubomír Zink, dr. Markéta

Slonková, František Fryč, Václav Ernest, Josef Löwenbach. Seznam zaměstnanců odstraněných ze služby v rámci očisty (podle stavu k 10. březnu 1948). Zahraničí: Na dovolenou s čekatelným, s případným propuštěním ze státních služeb: dr. Josef Novotný, dr. Jan Třebický, PhDr. Václav Láska, Miroslav Schubert. Na dovolenou s čekatelným s návrhem na případné přemístění k jiným úřadům: dr. Ivan Krno, Pavel Tomíšek, Jan Bartes, Artur H. Samek, Vladimír Reneš, Josef Marek, PhDr. Stanislav Brandejs, Josef Baudyš, PhDr. Jan Zlatník, František Písařík, dr. Metoděj Svozil, Josef Pecháček, PhDr. František Kubka, dr. Zdeněk Černý, dr. František Ševčík, dr. Vladimír Pavlásek, Vojtěch Stáně, dr. Emil Hvízdák, dr. Antonín Obrdlík. Na dovolenou s čekatelným s návrhem na penzionování: ing. Vojtěch Krbec, dr. Jindřich Andrial, Bohumil Černý, Pavel Růžička, Jaroslav Kabele, Miroslav Kunderát, dr. Vladimír Brtník, dr. Josef Lusk, Jaroslav Šejnoha, dr. František Kadeřábek, Jan Klecanda-Havlasa. Smluvní zaměstnanci propuštěni: Ondřej Gaš, dr. Jan Hilgert, Josef Fišera. Resignovali: František Němec, Jindřich Kolowrat-Krakovský, Jan Sergej Ingr, Emanuel Hajný, dr. Josef Kotrlý, dr. Juraj Slávik, Bohumil Menšík, Marie Žáková, dr. Vladimír Moudrý, Alžběta Katzová, Mikuláš Friš, Emil Walter, Karel Sakh, Karel Tököly, dr. Jan Papánek, ing. Mikuláš Mára, Milan Pitlík, dr. Bedřich Syrový, Lydie Kusová.

Část aktérů komunistického převratu byla, v souladu s praktikami obvyklými v sovětském totalitním systému, v rámci stranických čistek z ministerstva odstraněna (Vladimír Clementis, Vavro Hajdů, Artur London, Otto Fischl, Eduard Goldstücker, Pavel Kavan, Karel Dufek, Richard Slánský, Evžen Klinger, Antonín Hašek, A. Kunoši, K. Markus, Z. Micková a další). Perzekvovaní komunisté byli v druhé polovině padesátých let zcela rehabilitováni a odškodněni. Těmto procesům byla věnována i v době komunistické totality velká publicita, zatímco o stále probíhající perzekuci demokratické opozice se mlčelo.

Nová, tentokrát důkladná očista se sice dala pod hlavičkou akčního výboru NF, kde byli zastoupeni i představitelé nekomunistických stran, ve skutečnosti však o personálních otázkách rozho-

dovala komise „vedoucích sou-druhů MZV“ (V. Borek, G. Sekaninová, V. Bureš, V. Hajdů, A. Tauber, dr. V. Černý), která zasedala na ÚV KSČ u vedoucího mezinárodního oddělení Bedřicha Gemindera a řešila otázky očisty ministerstva od reakčních zaměstnanců. Koncem března se členem komise stal Karel Dufek, do té doby *výkonný orgán* s[oudruha] *Gemindera*, který koordinoval práci všech složek ministerstva zabývajících se personalistikou. Dufek připravoval seznamy pro další propouštění, návrhy na nová *zadělování*, povyšování, přijímání nižších úředníků apod., ale také dohlížel na vytváření kartoték, shromažďování stranických posudků, a to nejen ze zaměstnání, ale i z místa bydliště. Návrhy, které z této „kádrové“ práce vzešly, projednával *kolektiv vedoucích členů strany* na MZV neboli kádrová komise mi-

nisterstva a po zapracování připomínek je předával ke konečnému rozhodnutí zahraniční komisi ÚV KSČ u Bedřicha Gemindera.⁸ Karel Dufek též vystřídal v dubnu 1949 Vlastimila Borka ve funkci předsedy stranické organizace KSČ na ministerstvu zahraničí.

Vládním usnesením ze dne 25. března 1948 byly vydány nové směrnice pro jmenování státních zaměstnanců se zpětnou účinností od roku 1947, intimním výnosem ministerstva vnitřní z 30. dubna 1948 pak žádala Ústředna Státní bezpečnosti vyplnění dotazníku, a to od každého zaměstnance. Oproti starším dotazníkům z roku 1946 bylo nyní povinností uvést veškerá bydliště od roku 1938 a dále příslušnost k politickým stranám. Tak se každý zaměstnanec ocitl pod dvojitou kontrolou. Zpravo-dajský odbor ministerstva vnitřní potom tyto údaje prověřoval.⁹ Dále

⁸⁾ AMZV, Personalie; osobní spis Karla Dufka.

⁹⁾ AMZV, f. KA 1945–1949, k. 17.

43. Veřejné funkce:		funkce:	od kdy — do kdy
Vláda — Nár. shromáždění — SNR poverenictvo (škrtni, co se nehodí)	/		
Lidová správa: (MNV — ONV — KNV a kde?)	/		
Akční výbor NF: (uveď, kde)	/		
Jsi členem závodní rady?	/		
Jsi členem výrobního výboru?	/		
44. Účast v únorových událostech v r. 1948. Kde jsi působil a s kým; neúčastnil-li ses, uveď, proč? <i>Byl jsem v číně</i>			
Jsi vyznamenán řádem 25. února I, II, III. stupně? (vhodně zaškrtni)			
45. Které stranické školy nebo kursy jsi absolvoval? (Vypiš podrobně, kde, od kdy a kde se škola (kurs) konala a kdo ji vedl) <i>1949 - Trnava - škola v ÚJV 1950 - F. RSS - Krasný - Galický (ÚJV)</i>			
46. Která marxistická díla jsi prostudoval? <i>Marx - Engels: Kom. manifest Marx: Kapitál Definy VKS(6) Stalin: O čtyřech úrovních. Lenin: O dělnické dem. Stalin: O dialkt. a hist. materialismu Ulysh: Základy marx. ekonomie Gottwald: SSSR na různé časy Kopecký: Gottwald v úvodu Kotěšova: Jemnělost v SSSR</i>			
47. Jakou odbornou literaturu jsi prostudoval? <i>Definy diplomacie I. a II. díl.</i>			
48. Publicistická (novinářská) činnost a jiné: /			
49. Jsou tvoje schopnosti plně využity v nynějším zaměstnání a nynějších stranických funkcích? Jaké místo a funkci bys mohl zastávat podle svých schopností? <i>ano</i>			
50. Budovatelské úkoly:			
Jsi účastníkem socialistické soutěže?	/		
Jsi úderníkem?	/		
Podal jsi zlepšovací návrh? (uveď, kolik a zda byly přijaty)	/		
Zúčastnil ses brigád?	krátkodobých (kolik hod.) dlouhodobých (kolik dní)	<i>1949: 52</i>	
V které celonárodní soutěži jsi byl vyznamenán?	/		roku:
51. Měl jsi stranické nebo jiné řízení od května 1945? Kde bylo projednáno a s jakým výsledkem?			<i>Pelnař</i> Vlastnoruční podpis.

Nová doba přinesla i nový dotazník pro uchazeče o práci v diplomatických službách. Signifikantní pro komunistickou totalitu je též soudružské oslovení, které příliš nekoresponduje s diplomatickou řečí. Stránka z dotazníku diplomata Pelnaře z roku 1950, který byl o tři roky později vyloučen z KSČ za pasivitu.

Zdroj: AMZV

byla obnovena účinnost retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, který měl nyní platit do 31. prosince 1948. V poměrech MZV ovšem k perzekuci postačovalo pouhé označení za politicky nespolehlivého či zařazení do kategorie tzv. bývalých lidí. Změny právního řádu v letech 1949–1950, zvláště pak přijetí zákona č. 231/1948 Sb. o ochraně lidově demokratického zřízení z 6. října 1948, umožňovaly v podstatě trestní postihy kohokoliv za cokoli – všichni diplomaté tak byli prakticky v době svého působení na MZV podmíněčně propuštěni, neboť mohli být kdykoliv svévolně obviněni z protizákonného jednání.

V chaotické atmosféře strachu, která po únoru 1948 panovala, byly dle seznamů, pořízených již před pučem, doručovány zaměstnancům výpovědi, byli fyzicky vyhazováni z kanceláří a odvoláváni ze zastupitelských úřadů. Reakcí na takto rozpoutané bezpráví byly hromadné rezignace pracovníků zastupitelských úřadů v demokratické cizině a ilegální útoky těch, kteří byli v Československu. Mnozí z diplomatů, jež zůstali doma, podlehli zastrašování a pod vlivem hesla „kdo nejde s námi, jde proti nám“ podali přihlášky do KSČ. Tito lidé, komunisty ironicky nazývají dle měsíce svého přihlášení ke komunistům „břežňáci“, byli do podzimu 1948 ze strany vyloučeni či nebyli vůbec přijati.

Základní požadavky „kádrové práce“ – tedy třídní, nejlépe dělnický původ a bezmezná poslušnost komunistické straně a Sovětskému svazu – nebylo jednoduché

v podmínkách zahraniční služby uplatnit. Zapálení soudruzi působili vážné diplomatické konflikty již jen svým společenským vystupováním – jako např. Richard Slánský v Íránu či Jaromír Lang ve Švýcarsku.

Richard Slánský jako úřadující poslanec v Teheránu způsobil svým jednáním diplomatický konflikt. V březnu 1949 žádal íránský vyslanec opakovaně jeho odvolání pod výhrůžkou přerušení diplomatických styků. Slánský byl nakonec odvolán a nahrazen JUDr. Václavem Vávrou, diplomatem z řad tzv. „bývalých lidí“, který v roce 1951 ve funkci zemřel. Jaromír Lang byl pro své nevhodné společenské chování 3. srpna 1949 odvolán z úřadu vyslance v Bernu a vystoupil ze služeb MZV. Práce na zastupitelských úřadech vyžadovala jazykové znalosti, vzdělání, společenské vystupování atd. Z důvodu nedostatku vhodných „kádrů“ byla 1. června 1949 otevřena internátní jednorozhodná Dělnická diplomatická škola v Toskánském paláci.¹⁰

V únoru 1949 byla dokončena reorganizace ministerstva. Úřad byl rozčleněn do sedmi teritoriálních odborů, z nichž nejdůležitější byl odbor sovětský. Vzhledem k častým rezignacím, a to i proověřených „soudruhů“, byl pro děti zaměstnanců vyslaných do ciziny zřízen zvláštní internát v Poděbradech. Vládním nařízením č. 32/51 z 10. dubna 1951 byla zřízena Správa služeb diplomatického sboru,¹¹ jejímž hlavním posláním bylo hlídat pracovníky zahraničních misí, akreditovaných v Československu.

PERZEKUCE

Zpočátku byly pro propouštění hledány tzv. objektivní důvody, jako například věk pro penzionování, reorganizace úřadu nebo získávání pracovních sil pro potřeby pětiletého hospodářského plánu z řad státních zaměstnanců.¹² Od konce roku 1948 postačovalo jako důvod k výpovědi označení *nenákladný poměr k lidově demokratickému zřízení*, [...] *představitel buržoasní třídy*, [...] *význačný představitel dřívějšího politického a hospodářského života*, [...] *bývalí lidé*. Propuštění zaměstnanci byli dáni k dispozici ministerstvu práce a sociální péče s žádostí o jejich zařazení. Jejich uvolnění z diplomatických služeb bylo též označeno oddělení práce Obvodního národního výboru v Praze, který dohlížel na to, aby tito lidé splnili pracovní povinnost. V období mezi únorem 1948 a 1. říjnem 1949 bylo pouze podle materiálů Archivu ministerstva zahraničních věcí odstraněno ze služby (tj. propuštěno, penzionováno či převedeno do výrobky) 205 úředníků.¹³

Jedním z druhů perzekuce byla i minimální výše důchodu, speciálně určená pro *význačné představitele dřívějšího politického a hospodářského života*. Vdově po Josefu Kadlecovi tak byl v roce 1952 přiznán důchod 600 Kčs, bývalému vyslanci Vojtěchu Mastnému byla v následujícím roce vyplácela penze ve výši 212 Kčs měsíčně. V akci „B“, jejímž cílem bylo vystěhování „státně nespolehlivých“ osob z Prahy, Bratislavy a dalších měst, museli v letech 1952–1953 opustit své domovy například Karel Brejška, Jan Glos, dr. František

¹⁰⁾ *Tamtéž*, k. 25.

¹¹⁾ *Tamtéž*, k. 17.

¹²⁾ *Za účelem získání pracovních sil pro potřeby prvního pětiletého hospodářského plánu se postupně [...] uvolní 65 000 státních zaměstnanců a zaměstnanců svazků lidové správy. Viz seznam zaměstnanců, kteří byli „začleněni do výroby“ – celkem se jednalo o 35 lidí, např. Vladimíra Henzla, který byl převeden do Chemických závodů, dr. ing. Miloš Pokorný byl zase umístěn do Škodových závodů. AMZV, KA-1/1-1/2.*

¹³⁾ *Tamtéž*.

ZAMĚŠTNANCI MINISTERSTVA ZAHRANIČÍ ODSOUIZENÍ V POLITICKÝCH PROCESECH:

Proces „Nechanský a spol.“

Dr. Jan Dohnálek – odsouzen rozsudkem Státního soudu ze dne 22. 4. 1950 (Or I/VI 29/50) k 20 letům těžkého žaláře pro § 5 odst. 1 a § 1 odst. 2 zákona č. 231/48 Sb. Trest nastoupil 26. 4. 1950 ve 12.45 hod.

Ing. dr. František Kostiuk – zatčen 16. září 1949, odsouzen rozsudkem Státního soudu v Praze dne 28. 4. 1950 (Or I/VII 35/50) pro zločin vyzvědačství na 15 let, z vězení byl propuštěn v roce 1957.¹⁴

Proces „dr. M. Horáková a spol.“ a následné procesy (akce „Střed“, skupina „Kopecký“)

Dr. Jaromír Kopecký – po únoru 1948 se jeho odbojová činnost za války v Ženevě, zvláště pak spolupráce s Allenem Dullesem, stala podkladem pro vykonstruovaná obvinění nejen v procesu s dr. Miladou Horákovou, ale paradoxně i s Rudolfem Slánským. Dne 8. srpna 1949 byl zatčen a uvězněn v pověstné mladoboleslavské věznici. Jeho vynucené výpovědi pak usvědčovaly obviněné ze spolupráce se zpravodajskými službami USA a západoevropských zemí. Odsouzen byl spolu s Janem Bydžovským až v tajném procesu v roce 1954 na 16 let, propuštěn byl na amnestii v roce 1960. Z područí StB se však až do své smrti již nedostal.

Dr. Antonín Sum – zatčen 8. 11. 1949, odsouzen Státním soudem v Praze 29. 7. 1950 (Or I/VII 113/50) na 22 let, propuštěn 25. 5. 1962 na základě amnestie.

Jan Hanzlík – zatčen 7. 9. 1949, za neoznámení trestné činnosti byl rozsudkem Státního soudu v Praze ze dne 29. července 1950 (Or I/VII 113/50) odsouzen k trestu těžkého žaláře v délce 4 roky.

Dr. Prokop Vavřínek – 29. 7. 1950 odsouzen za protistátní činnost na 10 let.

Dr. Josef Palivec – 18. 4. 1951 odsouzen za zločin velezrady na 20 let.¹⁵

Akce „Hrad“

Dr. Jan Jína – v září 1950 zatčen, v dubnu 1951 odsouzen na 4 roky, ze zdravotních důvodů milostí prezidenta propuštěn z vazby.

„Jugoslávie“

Ing. dr. Václav Paleček – vyslanec, organizoval skupinu, která údajně prováděla špionáž pro jugoslávské vyslanectví, zatčen 22. prosince 1949, v roce 1951 odsouzen za velezradu na 13

let, v roce 1957 mu byl trest snížen na 7 let, 1965 rehabilitován, 1969 odešel do exilu.

„Prokúpek a spol.“

Oldřich Albrecht – v procesu s brněnskými katolickými intelektuály a agrárníky byl odsouzen 4. 7. 1952 rozsudkem Státního soudu na 20 let vězení za velezradu a vyzvědačství.

„Legie svobody DAAK“

Bohuslav Matouš – zatčen 12. 11. 1953, odsouzen vojenským kolegiem Nejvyššího soudu v Praze ve dnech 14.–16. dubna 1954 na 8 let za velezradu.

Alois Ozábal – odsouzen v témže procesu na 11 let.

Mašínové a spol.

Zbyněk Roušar – odsouzen 29. 1. 1955 na doživotí, neboť *byl zasvěcován do teroristických akcí páchaných skupinou bratří Mašínů, prováděcích akcí se nezúčastnil, ale podporoval skupinu finančně, věděl o úkrytech trhavín.*

Akce „Vicen“

Otakar Syrovátka – od jara do prosince 1949 vedoucí psového oddělení čs. vyslanectví ve Vídni, 29. 12. 1957 odsouzen Krajským soudem v Praze na 13 let vězení za spolupráci s „agenty americké rozvědky Maškem a Vicenem“.

„Potoček a spol.“

Jan Hájek – 31. 12. 1956 odsouzen na 5 let.

Akce „D/4“ – internace Mírov

Plk. František Fryč – 1950 odsouzen na 3 roky.

V dalších procesech odsouzeni:

Dr. Vladimír Vochoň – zatčen 10. 9. 1953, odsouzen 31. 3. 1954 Krajským soudem v Praze na 13 let.

Štěpán Monček – 4. 10. 1953 zatčen, rozsudkem Krajského soudu v Praze (1T 21/54) z 30.–31. 3. 1954 odsouzen za velezradu k trestu odnětí svobody na 13 let a k propadnutí celého jmění.

Mikuláš Bystrov – 1945–1955 vězněn v SSSR.

Vladimír Halabrn – 1959 odsouzen na 2,5 roku.

Dr. Karel Kraus – zatčen 1953, vězněn do 1960.

Dr. Miloslav Trubáček – zatčen v říjnu 1953, odsouzen na 16 let.

Václav Vaško – 5. 2. 1953 odsouzen na 13 let.

Neoprávněně odsouzení a věznění diplomaté se úplné soudní rehabilitace dočkali až po roce 1989. V letech 2000–2003 jim byl ministrem zahraničních věcí (pokud jmenování bylo v souladu s lustračním zákonem) udělen titul velvyslance, ve většině případů bohužel in memoriam.

¹⁴⁾ Archiv bezpečnostních složek (dále jen ABS), odd. vyšetř. a operat. spisů, V-1361; operativní podsvazek č. 1.

¹⁵⁾ KAPLAN, Karel: *Největší politický proces. „M. Horáková a spol.“ ÚSD-Doplňek*, Praha–Brno 1995, s. 260–263; dokument akce „Střed“ – přehled sociálního a politického rozvrstvení zatčených osob.

Havlíček, Augustin Lafar, Jaroslav Lípa, dr. Bedřich Nechutný, Václav Podhora, Jan Potůček či Jan Šeba.

REZIGNACE

Diplomaté, kteří jako představitelé zastupitelských úřadů v nekomunistických zemích rezignovali na své úřady, se stali spolu s vysokými úředníky ministerstva zahraničních věcí, kterým se podařil útek do demokratických zemí, organizátory zahraničního odboje, jako tomu bylo za druhé světové války. Oni to byli, kdo jako první českoslovenští občané protestovali proti komunistickému převzetí moci, a to většinou při zdůvodnění rezignací. K nejznámějším patří protest Jana Papánka, československého velvyslance u Organizace spojených národů v New Yorku, proti vměšování Sovětského svazu do vnitřních záležitostí Československa a podpoře komunistického puče, který předložil již 25. února 1948 generálnímu tajemníkovi OSN Trygve Liemu. (Sovětská delegace vetovala projednání této otázky již v podvýboru.) Dne 3. března 1948 zaslal generál Sergej Ingr MZV v Praze *Prohlášení*, které dal k dispozici tisku: *Dnešní tzv. Gottwaldova vláda se dostala k moci záměrnou, předem podrobně a pečlivě připravenou násilnou akcí, provedenou SNB a ozbrojenými stranickými tlupami proti vůli velké většiny československého lidu. Proto ji nemohu uznat a neuznávám za zákonnou a základním zásadám demokracie odpovídající vládu Československé republiky.* [podepsán] *Arm[ádní] generál Ingr, mimořádný vyslanec a zplnomocněný ministr ČSR v Haagu.*¹⁶

Komunistická justice reagovala na tyto rezignace velice rychle. Již 28. dubna 1948 *usnesením radní komory krajského soudu trestního v Praze Tk XXIX 2895/48* byl podle § 29 odst. 3 zák. 50/23 Sb. a § 13

odst. 1, 3 zák. č. 23/48 Sb. zabaven, ještě před rozhodnutím ve věci, veškerý majetek, který mají v Československé republice tyto osoby: dr. Jan Papánek, František Němec, Jindřich Kolovrat-Krakovský, dr. Viktor Jansa, dr. Juraj Slávik, dr. Emil Walter, dr. Josef Kotrlý, dr. František Schwarzenberg, Emanuel Hajný, Eduard Kühnel, Milan Pitlik, dr. Jindřich Nosek... Celkem bylo tímto způsobem postiženo 39 úředníků ministerstva zahraničních věcí. Vzápětí 6. května 1948 následoval postih trestní.¹⁷

V období od února 1948 do 17. března 1950 pouze dle dokumentů Archivu ministerstva zahraničních věcí rezignovalo či odešlo do exilu 182 zaměstnanců minister-

stva, z toho 65 konceptních úředníků.

Diplomaté, kteří zůstali v Československu, se stali, vzhledem k svým profesním známostem, velice snadným terčem pro obvinění ze špionáže, z velezrady a dalších údajných trestných činů. Jejich jména najdeme takřka ve všech velkých politických procesech. Zařazení mezi oblíbené „nepřátele pracujícího lidu“ posloužilo i k zdůvodnění čistek, které byly na ministerstvu provedeny, čímž došlo k diskreditaci československé předválečné diplomacie. V paranoidním prostředí počátku studené války byl každý styk s cizinou hlídán a předem považován za podezřelý.

Zdroj: NA

Zdroj: ABS

dr. Oldřich Albrecht (1911–1982)

Vystudoval Právnickou fakultu UK, orientoval se na národohospodářskou problematiku. Po válce pracoval na MZV, v roce 1946 byl členem československé delegace na poválečné reparační konferenci v Paříži. V únoru 1948 byl členem akčního výboru Národní fronty na MZV. V roce 1951 byl zatčen a v roce 1952 odsouzen Krajským soudem v Brně k 20 letům vězení za špionáž a velezradu v procesu s brněnskými intelektuály „Prokůpek a spol.“ (Bedřich Fučík, František Křelina a další). Z vězení propuštěn v roce 1964, vězněn na Mírově, Pankráci, v Ruzyni. Po propuštění pracoval jako překladatel. Částečně rehabilitován v obnoveném procesu v letech 1966–1967.

¹⁶⁾ AMZV, pers. sl. Sergeje Ingra.

¹⁷⁾ AMZV, f. KA 1945–1949, k. 23.

Zdroj: NA

Jan Bydžovský (1906–1990)

Od roku 1936 zaměstnán u Mezinárodního úřadu práce v Ženevě, za druhé světové války působil na ministerstvu zahraničních věcí v Londýně, od roku 1942 jako přednosta šifrového oddělení. V letech 1945–1949 pracoval jako odborový rada národohospodářské sekce ministerstva zahraničí. V akci „Střed“ (vyšetřování, jehož výsledkem byl proces „M. Horáková a spol.“), v souvislosti s výpověďmi vyslance dr. Jaromíra Kopeckého, byl spolu se skupinou vysokých úředníků ministerstva zahraničních věcí dne 8. listopadu 1949 zatčen. Po tříměsíční

vazbě, kdy při vyšetřování byly uplatněny „sovětské zkušenosti“, jej vyšetřovatelé obvinili z toho, že od 19. 1. 1950 se 4x přiznal k vraždě Jana Masaryka [a] popsal vždy téměř shodně její provedení, ale pokaždé své doznání odvolal. Poslední (negativní) svodka o výsledku Bydžovského je ze dne 20. 3. 1950. Dne 27. 1. 1950 Bydžovský tvrdil, že celé své doznání si začal vymýšlet na základě prvního výsledku (jehož zápis chybí). Dne 27. 2. 1950 říká, že byl k doznání donucen obavami o rodinu a pak prý se domníval, že se musí doznat k tomu, co je mu představeno, aby měl u soudu polehčující okolnost. Vzápětí však dodává, že bude popraven tak jako tak. Kromě toho se Bydžovský bojí, nemůže-li některý člen [Intelligence] Service proniknout do věznice [...]. Výslechy byly konány až do úplného tělesného i duševního vyčerpání vězně Bydžovského, avšak vyslyšející byli zřejmě o případu Jana Masaryka málo informováni, a tak ani nemohli vězně usvědčovat. Přitom se staly mnohé chyby: Protože vyslyšející nevěděli, do jaké míry vězeň lže, byl dne 27. 1. 1950 vyslyšán před lékařem, který vězni řekl, zřejmě na radu vyslyšejícího anebo někoho z nadřízených (?), že doznání je prostě neuvěřitelné. Bydžovský pochopil, že proti němu není důkazů a od té doby začal zapírat všechno a v zapírání vytrval až do konce [...].¹⁸ Návštěva lékaře, jako v mnoha jiných případech i v případě Jana Bydžovského, znamenala další nezákonný prostředek používaný ve vyšetřování. Vězněním byla vstříknuta „injekce pravdomluvnosti“ – scopolamin. O vyšetřování případu Jana Bydžovského byl průběžně informován i Klement Gottwald. Není bez zajímavosti, že ve zprávě z 30. 6. 1950 se uvádí, že s Bydžovským bylo od počátku jeho vazby zacházeno naprosto korektně.¹⁹ Vyšetřování smrti Jana Masaryka však pokračovalo – Bydžovský byl znovu vyslechnut k tomuto případu ještě 10. října 1951. Jan Bydžovský byl v tajném procesu dne 9. března 1954 odsouzen pro zločin vyzvědačství (dle § 5 odst. 1 odst. 2 lit b), d) zákona č. 231/48 Sb.), neboť dával různé zprávy rázu hospodářsko-politického dr. Jaromíru Kopeckému [...], který již dlouhou dobu spolupracoval zvláště s anglickou špiónážní službou.²⁰ Soud mu uložil trest odnětí svobody v délce 18 let, peněžitý trest ve výši 20 000 Kčs a konfiskaci celého jmění. Trest mu byl později snížen na 9 let a po odpykání poloviny trestu v roce 1955 byl podmíněčně propuštěn na svobodu. Věznění ovšem zanechalo na Janu Bydžovském trvalé následky. Podle lékařského nálezu trpěl chronickým katarzem očních spojivek, kloubovým revmatismem a oboustrannou tuberkulózou plic [...].²¹

¹⁸⁾ ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti, sign. 305-254-9, s. 152, 154.

¹⁹⁾ NA, f. Generální prokuratura, II/3, Vg 5/68 MV; spis Sboru národní bezpečnosti č. 91, s. 7, 12.

²⁰⁾ Tamtéž, s. 8

²¹⁾ NA, f. ÚV KSČ – 02/2, sv. 5, arch. j. 7, s. 10.

Štěpán Monček (1896–1987)

Zdroj: AMZV

Absolvoval šest tříd lidové školy v Červeném Kameni. Ovládal slovenštinu, francouzštinu, maďarštinu, němčinu. Za první světové války sloužil v rakousko-uherské armádě (15. 6. 1915 – 30. 9. 1918), od 25. 10. 1918 bojoval v československých legiích ve Francii. V letech 1919–1921 pracoval jako smluvní úředník MZV, od 22. 12. 1921 působil jako kancelista na vyslanectví v Paříži, od 31. 7. 1926 jako kancelářský oficiál v Paříži, od 29. 8. 1938 jako vrchní kancelářský oficiál v Paříži. Po 15. 3. 1939 zůstal v Paříži, v letech 1940–1944 vedl kancelář československé zahraniční správy ve Vichy, jako důvěrník čs. exilové vlády pomáhal organizovat odchod čs. vojáků a exulantů z okupované Francie, spolupracoval s francouzským hnutím odporu. Po válce znovu přijat na MZV, 7. 6. 1946 jmenován kancelářským správcem vyslanectví v Bruselu, k 1. 2. 1947 přeložen do MZV ústředí, uznáno právo na odškodnění, 31. 3. 1948 dán na dovolenou s čekatelným, 1. 9. 1948 pracovní poměr rozvázán. Dne 4. 10. 1953 byl zatčen a rozsudkem Krajského soudu v Praze IT 21/54 z 30.–31. března 1954 odsouzen za velezradu (podle § 78 odst. 2 písm. a) odst. 1 písm. c) tr. zák.) k trestu odnětí svobody na 13 let a propadnutí celého jmění. Z výkonu trestu propuštěn na základě amnestie 10. 5. 1960. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 9. července 1964 byl rozsudek z roku 1954 zrušen.

plk. František Fryč (1895–1973)

Zdroj: Soukromý archiv J. Čvančary

Přednosta šifrového oddělení ministerstva zahraničních věcí v letech 1945–1949, za války působil ve zpravodajské službě generála Františka Moravce v Londýně. Roku 1949 byl zatčen v souvislosti s akcí „D/4“. Jan Bydžovský se domníval, že plk. Fryč odešel do exilu – proto jej uvedl jako spolupachatele vraždy Jana Masaryka. Z rozboru vytěžovaného materiálu vyplývá, že Fryč byl vyslýchán od 31. ledna 1950 do 21. května 1950 výhradně jen na své členství v I[Intelligence] S[ervice], které až do konce zapírá [...].²² Svodka z 9. února 1950 napovídá mnohé o tom, jakým způsobem byly výsledky vedeny: Jmenovaný byl vyslýchán s nepatrnými přestávkami od 30. ledna 1950. Během výslechu se jmenovaný několikrát vysílením zhroutil, což nutno přičíst [tomu], že za celou shora jmenovanou dobu spal pouze 4 hod[iny]. Jsou chvíle, kdy na kladené otázky odpovídá nesouvisle, jako např. „Au, au, náčelník Apačů, jízda útočí a pod.“ Na přednesená obvinění, že je agentem IS a že posílal zprávy do zahraničí, odpovídá odmítavě a říká, že se stal obětí omylu StB, což prý bude v budoucnosti prokázáno. Přesto, že jmenovaný je fyzicky a částečně duševně vysílen, udržuje si stále veselou mysl a říká, že jeho povinností vojáka je nedat na sobě znát slabost [...].²³ Obdivuhodná odvaha a statečnost, s jakou plukovník Fryč dokázal čelit svým vyšetřovatelům, byla jedním z hlavních důvodů, proč bylo vykonstruované obvinění z vraždy Jana Masaryka staženo. Částečné rehabilitace a uznání zásluh z doby okupace se Fryč dočkal v šedesátých letech, kdy začaly vycházet publikace o Moravcově zpravodajské službě a jejím agentovi A-54 alias Paulu Thümmelovi, který byl tehdy považován za nejvýznamnějšího československého špiona. Fryč, který se s Thümmelem několikrát osobně sešel, podal autorům literatury faktu cenná svědectví. Poskytl též rozhovor Československé televizi. Plukovník František Fryč zemřel 9. září 1973.

²²⁾ ABS, f. Různé bezpečnostní spisy po roce 1945 (dále jen 304), sign. 304-254-9, s. 5, 158.

²³⁾ ABS, f. 304, sign. 304-254-10, s. 155.

**JUDr. Jan Jína
(1890–1962)**

Zdroj: NA

Vystudoval gymnázium v Novém Bydžově a maturitu složil v roce 1908, poté absolvoval Právnickou fakultu UK v Praze. Titulu doktora práv dosáhl 28. 5. 1914. Ovládal němčinu, francouzštinu a částečně srbochorvatštinu. V roce 1911 nastoupil jako jednorokní dobrovolník k rakouské armádě, 1914 byl služby ve zbrani pro nemoc zproštěn. V letech 1913–1915 pracoval jako advokátní koncipient u JUDr. Krouského v Praze, v letech 1915–1916 jako kandidát advokacie se soudní praxí. Po krátkém působení v České průmyslové bance nastoupil v červnu 1918 jako koncipient Ústřední banky českých spořitelů v Praze. Záhy po vzniku Československa vstoupil do diplomatických služeb a zúčastnil se mírové konference v Paříži. K 1. 2. 1920 nastoupil na ministerstvo zahraničních věcí, kde působil do roku 1933 jako parlamentní referent. Dne 1. 4. 1934 nastoupil do politického odboru MZV, v listopadu téhož roku se stal jeho přednostou. Od 1. 3. 1936 byl pověřen vedením kabinetu ministra a byl mu udělen titul vyslance.

Po mnichovské dohodě odešel na dovolenou, 1. 3. 1939 byl poslán na dovolenou s čekatelstvím. Záhy poté vstoupil do protinacistického odboje v rámci odbojové organizace Politické ústředí. Úzce spolupracoval s šifrantem vysílačky domácího odboje Vladimírem Krajinou, v ilegální korespondenci s londýnskou exilovou vládou používal krycí jméno „Myslivec“. Dne 16. června 1940 byl zatčen gestapem a vězněn na Pankráci a v Alt Moabitu. Dne 28. 3. 1941 byl dán do trvalé výslužby. Dne 10. 9. 1942 stanul spolu s Vladimírem Grégrem a dr. Mejstříkem a dr. Boháčem před německým lidovým soudem v Berlíně, který jej pro nedostatek důkazů zprostil viny. Přesto byl do konce války vězněn v koncentračním táboře Flossenbürg. Dne 10. října 1945 byl znovu přijat na MZV se zpětnou platností od 14. 5. 1945, již 8. 9. 1945 byl převeden jako ministerský rada do Kanceláře prezidenta republiky. Dne 15. 11. 1945 byl jmenován přednostou politického odboru KPR. Po únoru 1948 byl dán do trvalé výslužby, v roce 1950 byl v akci „Hrad“ zatčen a o rok později odsouzen na 4 roky vězení. Ze zdravotních důvodů mu byla udělena milost prezidenta.

Jan Hájek (1883–1969)

V roce 1901 ukončil studium na státní průmyslové škole v Pardubicích, v letech 1901–1904 a 1907–1909 se věnoval politickým studiím v Paříži, nakonec se rozhodl pro novinářskou profesi. Spolupracoval s *Akademii*, *Právem lidu* a *Osvětou lidu*. Dne 16. 8. 1915 nastoupil vojenskou službu v rakousko-uherské armádě, avšak již o tři měsíce později byl pro účast na revolučním hnutí zatčen a až do července 1917 držen ve vazbě posádkového vězení ve Vídni. Již 28. října 1918 vstoupil do služeb národního výboru, od ledna do září 1919 byl přednostou tiskové kanceláře československé delegace na mírové konferenci v Paříži. Od 1. 10. 1919 do 1. 4. 1938 byl zaměstnán jako smluvní úředník s titulem přednosty tiskové služby. Dne 1. dubna 1938 byl jmenován přednostou odboru. Jako blízký přítel a spolupracovník prezidentů T. G. Masaryka a Edvarda Beneše i jako šéf zpravodajského odboru MZV byl 16. 3. 1939 zatčen a po celou dobu války vězněn na Pankráci a v Buchenwaldu. Na nátlak komunistů nebyl po válce reaktivován a již koncem roku 1947 mu byla zastavena výplata odškodného. Po únoru 1948 se zcela stáhl do soukromí, přesto byl 1. 8. 1956 zatčen a obviněn z pokusu o rozvrácení lidově demokratického zřízení. Dne 31. 12. 1956 odsouzen na 5 let vězení

**Nikolaj
(Mikuláš)
Bystrov
(1899–1967)**

Zdroj: ABS

Od 14. 10. 1936 československý občan ruské národnosti, studia na ruské Právnické fakultě v Praze ukončil v roce 1927, dne 13. 3. 1929 byl přijat do služeb MZV jako pomocná kancelářská síla. Smluvní úředník knihovny MZV, v prosinci 1939 převeden do Slovanské knihovny, v letech 1945–1955 vězněn v SSSR.

Vladimír Halabrín (1913–1993)

V roce 1932 absolvoval Masarykovo reálné gymnázium v Bratislavě, v letech 1934–1938 studoval na Právnické fakultě Komenského univerzity v Bratislavě. Hovořil francouzsky, srbochorvatsky, německy, rusky a anglicky. V letech 1940–1944 pracoval u soukromé firmy, během Slovenského národního povstání působil ve Slovenské národní radě. Od 21. 5. 1945 byl

zaměstnán jako smluvní úředník MZV, od 15. 8. 1945 vykonával funkci československého vicekonzula v Záhřebu. Dne 7. 11. 1946 byl s účinností od 1. 9. 1945 jmenován vrchním ministerským komisařem, 26. 6. 1947 se stal konzulem II. třídy. K 1. 3. 1948 byl přeložen do ústředí, 30. 9. 1949 byl poslán na dovolenou s čekatelným. V roce 1959 byl odsouzen na 2,5 roku vězení.

dr. Josef Palivec (1886–1975)

Významný český básník a překladatel. Po první světové válce, kterou strávil jako voják na srbské frontě, vstoupil do diplomatických služeb, působil jako legační rada v Paříži a Ženevě, za druhé republiky přednosta zpravodajské sekce MZV ústředí. Po vypuknutí II. světové války se zapojil do domácího odboje, 1944 zatčen spolu s Jaroslavem Kvapilem a Václavem Černým, vězněn do konce války na Pankráci. V roce 1945 po řízení před očištnou komisí znovu přijat na MZV, s poznámkou *nevysílat do zahraničí*, po únoru 1948 dán do výslužby. V roce 1949 zatčen, 1951 odsouzen za údajnou velezradu na 20 let, trest zmírněn po petici literátů na 10 let, propuštěn z vězení 1959.

Zdroj: NA

Zdroj: ABS

Zdroj: ABS

Alois Ozábal (1897–1960)

Zúčastnil se prvního odboje, v němž působil jako spojka mezi Vídní a pražskou Maffií. V diplomatických službách pracoval od roku 1918, za druhé světové války působil jako konzul v Chicagu. Zatčen byl spolu s archivářem dr. Edvarda Beneše Bohuslavem Matoušem v listopadu 1953. Vojenské kolegium Nejvyššího soudu projednalo v hlavním líčení ve dnech 14.–16. dubna 1954 trestní věc podle § 165 tr. zák. a § 78 tr. zák. *Před několika týdny byla senátem voj. kolegia nejvyššího soudu odsouzena skupina velezrádců, kteří se stali hlavními organizátory rozsáhlé páté kolony, jejímž konečným cílem bylo zničení lidově demokratického státního zřízení a zatažení našeho státu do područí imperialistů [...]. Jednalo se v podstatě o vůdce tří základních protistátních organizací [...]. Nejrozsáhlejší z těchto organizací byla organizace zvaná „Legie Svobody DAAK“, jejíž vedoucí usilovali podřídit pod své ústřední vedení všechny existující protistátní skupiny a organizace na našem území, aby tak spojeným úsilím docílili vytýčeného cíle, tj. zničení lidově demokratického státního zřízení.*²⁴ Bohuslav Matouš a Alois Ozábal byli shledáni vinnými proto, že dávali připomínky k dopisu, který chtěla „Legie Svobody DAAK“ odeslat americkému prezidentu, informovat jej o činnosti organizace a požádat jej o případnou podporu. Alois Ozábal přislíbil pomoc při doručení dopisu, po poradě s dr. Bohuslavem Matoušem pomoc při doručení odmítl. Při přelíčení Alois Ozábal prohlásil: *Cítím se vinným*

*až na to, že jsem nebyl členem organizace DAAK.*²⁵ Že celá „organizace“ byla pod kontrolou StB není snad nutné podotýkat. Alois Ozábal byl odsouzen k trestu 11 let vězení, na amnestii byl propuštěn 12. 8. 1956. Bohuslav Matouš byl odsouzen na 8 let vězení.

Dne 8. září 1960 byl Alois Ozábal znovu zadržen a odvezen k výslechu, tentokrát v rámci akce „Loreta“. Jednalo se o schůzky propuštěných politických vězňů v restauraci Loreta a Veranda, kde *hanobili socialistické zřízení*, a tím spáchali trestný čin podvracení republiky. František Podval, Antonín Čulík a Bohuslav Fišer byli odsouzeni k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v trvání jednoho roku, Alois Ozábal byl od výslechu 9. září odvezen do nemocnice. Dne 30. 9. 1960 uvedla III. interní klinika v lékařské zprávě: *Při duševním rozčilení a při tělesné námaze nelze vyloučit možnost vzniku infarktu myokardu.* Dne 4. 11. 1960 byl opět předveden k výslechu, dle záznamu na uvedenou otázku Alois Ozábal již neodpověděl, neboť se u něho dostavil silný srdeční záchvat, během něhož se přivedl do úplné nepřítomnosti. Situace vyvrcholila do takové míry, že musela být povolána lékařská pohotovost ambulance MV v Krakovské ul. Po příjezdu lékaře se záchvaty ještě zvýšily. Lékař provedl příslušný zákrok injekcemi a nařídil okamžitý převoz na vyšetření do nemocnice aneb i hospitalizaci. Lékař upozornil, že ošetření bude trvat možná i několik dnů. Záchvatu byli přítomni: vyšetřovatel KS-MV Praha kpt. František Kerhart, vyšetřovatelé odboru vyšetřování por. Jaroslav John, Zdeněk Němec, zástupce náčelníka odboru npor. František Machara.²⁶ O šest dní později, 10. listopadu 1960, Alois Ozábal zemřel.

²⁴) ABS, odd. vyšetř. a operat. spisů, V-2251/1481, skupinový spis; rozsudek č. j. Tv 7/54.

²⁵) *Tamtéž.*

²⁶) ABS, odd. vyšetř. a operat. spisů, V-4654; osobní spis Aloise Ozábala.